

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی

نعیما محمدی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۸/۰۱

چکیده

کشورهای عضو کنفرانس اسلامی به یک بلوک مذهبی واحد تعلق دارند؛ اما از یک سو نوع و سطح مبارزات و از سوی دیگر، ساختار روابط سازمانی زنان در هر یک از این کشورها تفاوت معناداری با یکدیگر دارد. در این مقاله، با استفاده از روش تحلیل متن و ابزار پرسشنامه معکوس به تحلیل بیانیه‌ها و سخنرانی‌های چهار سازمان غیردولتی در کشورهای ترکیه (انجمن زنان حاشیه‌ای)، مصر (انجمن زنان و جامعه عرب)، عربستان سعودی (کمیته اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان)، مالزی (انجمن اقدام زنانه مالزی) طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۱۲ پرداخته شده است. پرسش اصلی مقاله حاضر این است که چرا عملکرد سازمان‌های زنان در کشورهای اسلامی در طرح مطالبات خود متفاوت است. این مسأله با توجه به نظریات فمینیسم پسااستعماری (گایاتری چاکراورتی اسپیواک) و نظریات انتقادی (اکسل هونت) بررسی شده است. نتایج حاصل از آزمون رگرسیون نشان داد ۴۳ درصد از تغییرات موجود در عملکرد سازمان‌های زنان تحت تأثیر ساختار سیاسی متفاوت هر یک از این کشورها شکل گرفته است. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که عملکرد سازمان زنان در ترکیه با مالزی و مصر با عربستان سعودی بیشترین درجه مشابهت را دارند.

واژه‌های کلیدی: سازمان‌های غیردولتی زنان، عملکرد سازمان، کشورهای اسلامی، تحلیل متن و زنان.

طرح مسأله

از آن‌جاکه مسائل زنان امروزه بیش از گذشته مورد توجه سازمان‌های بین‌المللی و نظام جهانی قرار گرفته است و در عین حال، مبنایی برای مشروعیت‌بخشی به حکومت‌ها قلمداد می‌شود؛ در سال‌های اخیر منزلت سیاسی - حقوقی زنان بیشتر وجهه فرهنگی - هویتی پیدا کرده است. بنابراین، طیف وسیعی از سازمان‌های زنان شکل گرفتند که سیاست‌های متنوعی در برابر رژیم‌های مختلف اسلامی اتخاذ کردند. دسته‌ای از این سازمان‌ها توسط فمینیست‌های اسلام‌گرا شکل گرفته‌اند و دسته دیگر سازمان‌های تجددگرا به‌شمار می‌روند که اندیشه‌های لیبرال، سوسیال و رادیکال دارند. گروه دیگر سازمان‌هایی با گرایش‌های فمینیسم پست‌مدرن و پسا فمینیسم هستند. هر یک از این سازمان‌های اجتماعی برای رهایی‌بخشی زنان در کشورهای اسلامی با تکیه بر ایدئولوژی خود عملکرد خاصی را ارائه می‌دهند (Moadel, 2010: 533).

در مصر هدی شعراوی^۱ از سال ۱۹۲۳ مسأله حقوق مدنی زنان را از طریق سازمان «جمعیت اتحاد زنان» پیگیری کرد. در این کشور به موجب «قانون جهان» که انورسادات در سال ۱۹۷۹ به تصویب رسانده بود، زنان از اختیارات زیادی برخوردار شدند. اگرچه این قانون مورد حمایت زنان برابری‌طلب مصری قرار گرفت؛ اما در سال ۱۹۸۵ اسلام‌گرایان مدعی شدند انورسادات این قانون را به‌صورت لایحه از مجلس نگذرانده‌است و آن را مغایر با قانون اساسی مصر معرفی کردند (حاضری و محمدی، ۱۳۹۱: ۳۷). سرانجام دولت مصر در سال ۱۹۹۱ در نتیجه این فشارها «سازمان همکاری‌های زنان عرب» و «قانون جهان» را ملغی اعلام کرد (Karam, 1998: 3)؛ اما در سال ۱۹۹۹ حسنی مبارک با احیای سیاست سکولار به تقسیم قدرت با فمینیست‌های تجددگرای مصری پرداخت و دستور تشکیل مجلس ملی زنان را داد تا از جنبش فکری زنان لیبرال مصر در تحقق آزادی سیاسی

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی/ ۱۴۷

دفاع کند (سعداوی، ۱۳۸۲: ۱۰۹). در این سال‌ها به دلیل بهبود رابطه با غرب سیاست‌های دولت در حوزه زنان به شکل سکولار تدوین و اجرا شد و همین مسأله مقاومت زنان اسلام‌گرا از جمله احزاب «اخوان المسلمین» و «احیاء اسلامی» را برانگیخت (شادلو، ۱۳۷۷: ۳۵).

در افغانستان نیز طی زمامداری طالبان سخت‌گیری‌های رادیکالی علیه زنان آزادی‌خواه از سوی دولت اجرا شد. در این دوره هیأت حاکم هر نوع حقوق اجتماعی و سیاسی زنان را انکار و آنان را به سوژه‌ای منفعل در امور اجتماعی و سیاسی مبدل کرد. دیری نپایید که با روی کار آمدن دولت جدید، تعداد زیادی سازمان‌های زنان در افغانستان تأسیس شد^(۱) و مطالبات زنان طبقه متوسط حول مشارکت سیاسی، بازنگری در حقوق مدنی و آموزش زنان اوج گرفت. مهم‌ترین مطالبات سازمان‌های زنان اصلاح قانون ازدواج و خانواده است (Moghadam, 1989: 54).

اما در تونس مطالبات زنان در قالب جنبش اجتماعی مولد نبردهایی میان دولت و سازمان‌های زنان سامان داده شد. در این کشور «اتحادیه زنان مسلمان» به رهبری بشیره مراد^۱ در راستای توجه به حقوق برابر زنان تأسیس و مبدل به سازمانی مهم در بیان مطالبات آنان در برابر گروه‌های مخالف؛ به‌ویژه جناح اسلام‌گرا شد (الکردستانی، ۱۳۸۸: ۱۷۳).

مهم‌ترین چالش سازمان زنان در کشورهای مسلمان آفریقایی در حوزه حقوق مدنی در قالب مبارزه با ختنه زنان مطرح شده است. به‌منظور مقابله با این سیاست سازمانی تحت عنوان «انجمن زنان مسلمان آفریقایی» به‌شکل سازمان‌یافته و با استمداد از سازمان ملل برای مقابله با ناقص‌سازی اندام جنسی دختران و ممنوعیت قانونی آن بر دولت فشار

آوردند. در نتیجه اقدامات این سازمان‌ها هم‌اکنون ختنه زنان در ۱۵ کشور آفریقایی ممنوع اعلام شده‌است. در مصر، مجلس شورای ملی با تصویب قانونی در تاریخ هفتم ژوئن ۲۰۰۸ میلادی، ختنه زنان را به‌جز در «شرایط استثنایی» جرم به‌شمار آورد. برخی فعالان زنان معترضند که درج عبارت «شرایط استثنایی» موجب کاهش تأثیر قانون و تفاسیر متعدد آن خواهد شد. تلاش زنان مسلمان آفریقایی برای افزایش حقوق مدنی خود همچنان ادامه دارد (El-Safty, 2004: 279).

در عربستان سعودی این رویارویی سابقه طولانی ندارد. طبق گزارش سازمان دیدبان حقوق بشر که در سال ۱۳۹۴ در خبرگزاری طنین یاس منتشر شد، وضعیت حقوق زنان در این کشور در مقایسه با دیگر کشورهای اسلامی در سطحی پایین‌تر قرار دارد. زنان در این کشور تا سال ۲۰۰۱ تنها در صورت داشتن مجوز از سوی سرپرست، حق برخورداری از یک کارت شناسایی مستقل داشتند. در این کشور عنوان سرپرست در وهله اول به پدر و در وهله دوم به شوهر اطلاق می‌شود. تا پیش از آن اسامی زنان در کارت‌های پدر یا شوهر ذکر می‌شد (فریادها، سایت طنین یاس؛ به‌نقل از گزارش سازمان دیدبان حقوق بشر، ۱۳۹۴). در نتیجه تلاش سازمان‌های زنان تجددگرا در عربستان پادشاه سعودی تازه در سال ۱۹۹۰ با مطالبه زنان مبنی بر حق رانندگی با اتومبیل شخصی مواجه و در نتیجه فشار آنان نظام حاکم مجبور به بازنگری در برخی قوانین مدنی در خصوص زنان شد (سعداوی، ۱۳۸۲: ۱۰۹).

همان‌طور که شواهد مذکور نشان می‌دهد، در هر یک از کشورهای عضو کنفرانس اسلامی مبارزات سازمان‌های غیردولتی زنان با توجه به یک شکاف اجتماعی فعال شکل گرفته است که در نتیجه برخورد میان این نیروهای اجتماعی و هیأت حاکم، عملکرد متنوع سازمان زنان با هدف رهایی، به رسمیت‌شناسی و آزادی این گروه اجتماعی طرح شده

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی / ۱۴۹

است. نظر به شواهد تاریخی ارائه شده و طبق تئوری‌های به رسمیت شناسی چارلز تیلور^۱، نانسی فریزر^۲ و اکسل هونت^۳ و نظریه فمینیسم پسااستعماری گایاتری چاکراورتی اسپیواک^۴ مطالبات سازمان‌های زنان به شکل معناداری با میزان شناسایی آنان توسط ساختارهای سیاسی ارتباط دارد. در کشورهایی که مطالبات زنان انکار می‌شود، عملکرد سازمان و موضوع مبارزه آنان متفاوت با کشورهایی است که در شناسایی مطالبات زنان اختلال وجود دارد و یا کشورهایی که مطالبات زنان به رسمیت شناخته می‌شود، به نظر می‌رسد ساختار سیاسی کشورهای اسلامی در «عملکرد متنوع سازمان‌های زنان» در کشورهای مختلف اسلامی نقش تعیین کننده‌ای دارد. با توجه به این مبانی نظری و شواهد تجربی، سؤال اصلی آن است که: سهم ساختار سیاسی در تنوع عملکرد سازمان‌های زنان در کشورهای اسلامی ترکیه، مصر، عربستان و مالزی چقدر است؟

پیشینه تحقیق

تحقیقات نسبتاً فراوانی درخصوص مطالبات زنان در جهان انجام شده است. برخی از این تحقیقات، ماهیت تاریخی و مروری دارند و برخی دیگر مطالعات تطبیقی - مقایسه‌ای به-شمار می‌روند. در اینجا به اجمال برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های انجام شده مرور می‌شوند: مائده رضایی سیاوشیانی (۱۳۷۷: ۲۹) تنوع مطالبات زنان ترکیه را طی دهه‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ با توجه به گفتمان سیاسی غالب در درون کشور تبیین کرد. فریده آکر^۵ با استفاده از روش تاریخی روند سکولاریزه شدن وضعیت زنان در ترکیه را تبیین کرد. او حذف

1. Chales Taylor

2. Nancy Fraser

3. Axel Honneth

4. Gayatri Chakravorty Spivak

5. Farideh Acar

بنیان‌های خلافت عثمانی پس از تأسیس رسمی ترکیه جدید توسط مصطفی کمال آتاتورک^۱ را عامل تحول در عملکرد و مطالبات سیاسی زنان در ترکیه معرفی کرد که روحیاتی نظیر: عقل‌گرایی، سکولاریسم و فردگرایی را جایگزین باورهای اصلاح‌طلبان در دوره امپراتوری عثمانی کرد (Acar, 1999: 54). کاندیوتی^۲ رهایی‌بخشی زنان در دوره کمالیسم را بخشی از طرح سیاسی وسیع‌تر او معرفی می‌کند که درصدد مرکزیت‌بخشی به سکولاریزم و حذف بقایای تفسیر الهیاتی از دولت عثمانی برآمد و نهایتاً در این دوره امکان شکل‌گیری جنبش‌های خودمختار و متنوع زنان عقیم شد (Kandiyoti, 1988: 29). در تحقیق الخادر^۳ مطالبات زنان در عربستان تابع سطح پایین توسعه و توانمندسازی جنسیتی در این کشور است. آزمون رگرسیون در مطالعه او نشان داد سهم شاخص‌های توسعه و توانمندسازی جنسیتی در تبیین جنبش زنان این کشور ۲۷٪ است (Al-Khader, 2011: 96).

در برخی مطالعات وضعیت سازمان‌های زنان به‌شکل تطبیقی بررسی شد. برای نمونه، پژوهشی که توسط منصور معدل انجام شد، فقدان جامعه مدنی پرتوان در عربستان و وجود جامعه مدنی گسسته در کویت، عراق و بحرین عامل اصلی تنوع مطالبات و عملکرد متفاوت سازمان‌های زنان به‌عنوان عامل تأثیرگذار معرفی شد (Moadel, 2002: 263-264). او در مقایسه دیگری به بررسی مطالبات زنان و حقوق شهروندی در کشورهای ایران، عراق و افغانستان پرداخت و نتیجه‌گیری مشابهی ارائه داد (Moadel, 2010: 542). والتین مقدم در مطالعه دیگری که به مقایسه وضعیت و مطالبات زنان در ایران و افغانستان پرداخت، نشان داد نوع و نحوه طرح مطالبات تابع ساختار سیاسی است (Moghadam, 1989: 54). در واقع، این گزارش‌ها مهر تأییدی بر اصول پایه‌ای مکتب

1. Mustafa Kemal Ataturk

2. Kandiyoti

3. AL- khader

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی/ ۱۵۱

فرانکفورت است که سیاست را بخش قدرتمند و تعیین‌کننده در عرصه جهان زیست می‌داند (Al-khadar, 2011: 65). سیسیلیا^۱ در مقاله خود به مقایسه وضعیت جنبش زنان در مالزی و اندونزی پرداخت و در نهایت نتیجه گرفت گرایش به سمت گروه‌های ائتلافی و سازمان‌هایی با مدیریت گروهی در مالزی بیش از اندونزی است. او همچنین وجود جنبش‌های تکثرگرا در مالزی را ۲/۴ برابر بیشتر از اندونزی گزارش کرد. در این مطالعه تصریح شده است که ۷۲/۸ درصد از اعضای جنبش در سازمان‌های زنان مالزی علی‌رغم شباهت دینی و تعلق قومیتی واحد برای ارتقای سیاسی و اجتماعی زنان بسیج شده‌اند؛ در حالی که جنبش‌های ائتلافی در اندونزی ۵۴/۶ درصد است (Cecilia, 2009: 109). نتایج تحقیق آیشه گورپینار^۲ در بررسی عملکرد ۲۴ سازمان غیردولتی زنان در ترکیه و ۱۷ سازمان در مصر نشان داد اگرچه رویکرد غالب گزینش رهبر جنبش زنان در هر دو کشور بر پایه انتخابات است؛ اما میان روابط سازمانی، سطح فعالیت، روابط دولت با سازمان و شیوه مبارزه دو جنبش تفاوت معنی‌داری وجود دارد (Gurpinar, 2006).

چارچوب نظری

با مروری بر ادبیات تحقیق می‌توان سه نوع رویکرد نظری در خصوص نقش ساختار سیاسی بر عملکرد متنوع سازمان‌های زنان در کشورهای مختلف اسلامی معرفی کرد: گروه اول با توجه به مفهوم بحران در نظم اخلاق به رسمیت‌شناسی معتقدند که اعتراضات سازمان‌های زنان، نتیجه ناکامی کشورهای اسلامی در اجرای طرح دموکراسی و تحقق آرمان‌های فمینیسم لیبرال است و اساساً تنوع و تکثر معنی‌داری میان کشورهای اسلامی قائل نمی‌شوند. به اعتقاد این گروه از صاحب‌نظران رژیم‌های سنتی - مذهبی به دلیل

1. Cecilia

2. Aysu Gelgec Gurpinar

تعیین‌گرایی به سمت تحقق نظام‌های جنسیتی سلسله‌مراتبی متمایل هستند (McCarthy, 2005: 840).

در مقابل گروهی از محققان معتقدند هم‌اکنون نقش ارزش‌های مذهبی در بسیاری از تغییرات سیاسی- اجتماعی چشمگیر است و به همین دلیل، جنبش فمینیسم^(۲) متأثر از معنویت دینی در کشورهای اسلامی و آسیای شرقی، توانسته است نیروهای اجتماعی زیادی را علیه ایدئولوژی مردسالار بسیج کند و مسؤولیت سیاسی خود را ایفا نماید. این گروه از نظریه‌پردازان به بومی‌شدن جنبش فمینیسم در کشورهای اسلامی باور دارند (Finley, 1999: 159). در چنین وضعیتی برحسب نوع خوانشی که رژیم‌های سستی- مذهبی حاکم از دین دارند؛ سیاست‌های جنسیتی منحصر به فردی در ارتباط با زنان اتخاذ می‌شود که خود می‌تواند مقاومت‌های متنوع نیروهای اجتماعی رقیب را علیه چنین باورهایی برانگیزاند (Moghadam, 1989: 41).

در نهایت، گروه سوم با تأکید بر مفهوم عدالت تکثرگرایانه^۱ معتقدند، منافع سیاسی و هویت ذاتی مشترکی وجود ندارد که قادر به متحد کردن همه گروه‌های زنان علیه نابرابری‌های اجتماعی باشد؛ بنابراین، اساساً سازمان‌های زنان حول محور تکثر فرهنگی- هویتی شکل گرفته است. این گروه معتقدند از طریق اصلاح نظام حقوقی این نابرابری‌ها از بین می‌رود. بنابراین، انجمن‌ها، احزاب و سازمان‌های غیردولتی زنان با توجه به میزان، نوع و ساختارشان می‌توانند به نخبگان حاکم برای امتیازدهی فشار بیاورند و چالش‌های زنان با دولت‌ها را حل و فصل کنند (Bare, 1999: 110-111). هونت مبارزه سازمان‌های ناراضی را بر مبنای احساس بی‌عدالتی در دو سطح توضیح می‌دهد:

(۱) اختلال در به رسمیت‌شناسی (گروه‌های تحقیرشده‌ای که شناسایی آن‌ها مختل شده

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی/ ۱۵۳

است). کنشگران مخالفی که در برابر تلاش نهادهای سیاسی برای به تأخیر انداختن شناسایی هویت‌ها و موکول کردن آن به توافقاتی پس‌پس با هنجارهای ارزشی - اعتقادی مخالفت می‌کنند. قربانیان در چنین فضایی از ابزارهای خشنی استفاده می‌کنند تا مانع بازتولید انکار هویت و یا پردشدگی‌شان در سیستم به صورت هنجاری شوند.

۲) انکار در شناسایی (گروه‌های تحقیرشده‌ای که اساساً با مفهوم مرگ هویت اجتماعی مرتبطند که به تنزل فرهنگی در جهان - زیست منجر می‌شود). گروه‌های اجتماعی انکارشده‌ای که از طریق نهادهای فراملی و با تأکید بر قواعد بین‌الملل نبردشان را سیاسی می‌کنند و با هنجارها و ارزش‌های سیاسی درگیر می‌شوند. از نظر مخالفان دولت این نهادهای بین‌المللی هستند که با تعریف خود از عدالت اجتماعی، به رسمیت‌شناسی و عدم به رسمیت‌شناسی را تعریف می‌کنند (Marphy, 2010: 76-77).

با توجه به آنچه گفته شد، مسأله سلطه سیاسی، بی‌عدالتی هنجاری و بحران در نظم اخلاق به رسمیت‌شناسی محوری‌ترین مفاهیم نظریه هونت و اسپواک در تبیین تنوع عملکرد سازمان‌های زنان برای به رسمیت‌شناسی است که احتمال دارد در ساختارهای سیاسی غیردموکراتیک شکل گیرد. طبق این نظریه، آن چیزی که عملکرد متنوع سازمان‌های زنان را موجب می‌شود، عدم شناسایی نهادی و هنجاری است. بنابراین، افراد و گروه‌های اجتماعی نبرد می‌کنند تا نهادها نتوانند به انکار یا اختلال در به رسمیت‌شناسی آن‌ها پردازند. مطالبه آن‌ها از یک طرف تعریف جایگاه حقوقی و قانونی و از طرف دیگر برقراری رابطه برابر اخلاقی است. از آن‌جا که روابط افراد و گروه‌های اجتماعی مبتنی بر روابط جهان‌شمول نیست، هرچه روابط سلسله‌مراتبی در قانون بیشتر هویت اعضای جامعه را تکوین بخشد و حقوق اجتماعی را به شکل نابرابرانه‌تری توزیع کند، نبردهای به رسمیت‌شناسی وجه تاریخی بیشتری پیدا می‌کنند. مسأله فمینیسم پسااستعماری در عرصه سیاسی مقابله با سلطه مردانه است. معنای رستگاری اجتماعی و رهایی‌بخشی در این

مکتب مقابله با دیدگاه‌های صرفاً اقتصادی و سیاسی است؛ زیرا چنین رویکردهایی آرمان‌شهر فمینیسم را به اصول چپ افراطی یا راست محافظه‌کار تقلیل می‌دهند (Honnet, 2004:38). اگر ذکری از زنان سیاه به میان نیاید، تجربه سفیدپوستان به هنجار بدل می‌شود و ساختارهای نژادگرایانه باقی می‌مانند. اگر تجربه فمینیست‌های اسلامی بسط پیدا نکند، فمینیسم به رویکردهای سکولار محدود می‌شود. به همین دلیل، اکنون «تفاوت» در دستور کار رویکردهای فمینیستی قرار دارد (مک‌لافین، ۱۳۸۹: ۱۶). برخی از محققان، فمینیسم اسلامی را رویکردی مساوات‌طلبانه برای تحقق عدالت جنسیتی در قالب ارزش‌های اسلامی دانسته‌اند (Badran, 2009:15). همه این شواهد بیانگر تمایل سازمان‌های غیردولتی زنان برای گسترش مرزهای خود و تقویت سیاست به‌رسمیت‌شناسی است.

فرضیه تحقیق

- عملکرد سازمان‌های زنان در کشورهای اسلامی تابع نظم سیاسی است.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تبیینی است و در مقام آزمون فرضیات و واری‌مدعای نظری از روش‌های تحلیل متن^۱ استفاده شده است. در پژوهش حاضر سطح تحلیل، کشورهای عضو کنفرانس اسلامی و واحد تحلیل، عملکرد سازمان‌های اجتماعی زنان در چهار کشور اسلامی است. نمونه‌گیری تحقیق چندمرحله‌ای و از نوع هدفمند است. در مرحله اول ۵۷ کشور عضو کنفرانس اسلامی، با توجه به ساختار سیاسی، وضعیت توانمندسازی^۲ و توسعه

1. Text analysis
2. GEM

جنسیتی^۱ زنان در قالب سه گروه به شرح زیر طبقه‌بندی شدند^(۳) :

۱. در کشورهای فاقد سلطه سیاسی- قومیتی جنبش به رسمیت‌شناسی زنان تابعی از قدرت بسیج جمعیت زنان است (نمونه‌ها شامل بورکینافاسو، نیجریه، مالدیو، موزامبیک، مالزی و اندونزی است). از بین این گروه مالزی نمونه انتخابی است.

۲. در کشورهایی که سلطه یک‌جانبه وجود دارد، جنبش علیه اختلال در به رسمیت‌شناسی شکل می‌گیرد (نمونه‌ها شامل مصر، تونس، ترکیه، سودان و کویت هستند). از بین آن‌ها نمونه انتخابی مصر^(۴) و ترکیه هستند. در مصر تمرکز سیاسی وجود دارد؛ اما فاقد تمرکز قومیتی است، در حالی که در ترکیه علی‌رغم عدم تمرکز سیاسی، تمرکز قومیتی وجود دارد.

۳. در کشورهایی که سلطه دوقطبی وجود دارد؛ جنبش علیه انکار هویت زنان شکل می‌گیرد (نمونه‌ها شامل الجزایر، عربستان، سوریه، پاکستان، عراق، امارات، موریتانی، نیجر، توگو و کامرون) است. از میان این گروه، نمونه انتخابی عربستان سعودی است.

در مرحله دوم، به منظور نمونه‌گیری سازمان‌های زنان در هر یک از این کشورها، از داده‌های موجود در طرح اقلیت‌های در معرض خطر^۲ و نظر خبرگان استفاده شد. از میان سازمان‌های موجود، فعال‌ترین سازمان غیردولتی زنان که با هدف مبارزه برای به رسمیت‌شناسی گروه‌های حاشیه‌ای و اقلیتی فعال هستند، نمونه‌گیری شد. در کشور ترکیه «انجمن زنان حاشیه‌ای»^۳، در مصر «انجمن زنان و جامعه عرب»^۴ در عربستان سعودی

1. GDI

2. Minorities At Risk (MAR)

3. KA-mer

Address: Ördek Kasap mah. Karakoyunlu sok. No: 10 D: 6 34022, Beyolu-Istanbul.

Tel: 02122510154, Email: amargikadinakademisi@yahoo.com,

Website: <http://www.amargi.org.tr>

4. Women and Arab Society Association

Address: Al hafezeh Street, No 5, block 231, Cairo, Egypt

Email: arabsociety@gmail.com,

Website: <http://www.Arabwomen.org>

«کمیته اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان»^۱ و در کشور مالزی «انجمن اقدام زنانه مالزی»^۲ انتخاب شدند. در مرحله سوم، با استفاده از نمونه‌گیری در دسترس^۳، متن کلیه بیانیه‌ها و سخنرانی‌های مربوط به ابتدای سال ۲۰۱۱ تا ابتدای سال ۲۰۱۲ که به زبان انگلیسی در سایت رسمی هر یک از این سازمان‌ها قابل دسترس بودند، انتخاب شدند. علت انتخاب این بازه زمانی، محدودیت در مشاهده و دانلود کردن متن سخنرانی‌ها و بیانیه‌های سال‌های قبل به زبان انگلیسی در کلیه سازمان‌های موردبررسی بود. واحد مشاهده در این تحقیق ساختار و عملکرد سازمانی، بیانیه‌ها و سخنرانی‌های فعالان حقوق زنان است. بنابراین، داده‌های تحقیق از نوع اولیه (ابزار پرسشنامه) و ثانویه (داده‌های خانه آزادی و اقلیت‌های در معرض خطر) است. در جدول (۱) تعداد بیانیه‌ها و سخنرانی‌هایی که به صورت تمام‌شماری در این قلمرو زمانی تحلیل شدند، به تفکیک آورده شده‌اند.

جدول ۱: تعداد بیانیه‌ها و سخنرانی‌های سازمان‌های زنان بر اساس نام کشور

نام کشور	تعداد بیانیه	تعداد سخنرانی
ترکیه	۱۷	۲۳
مصر	۱۳	۸
عربستان	۱۵	۳
مالزی	۸	۳۱
جمع	۵۳	۶۵

نتایج حاصل از پایایی مرکب^۴ با توجه به فرمول زیر ۰/۸۹ به دست آمد که نشان از پایایی قابل قبول نتایج تحقیق دارد.

1. International Islamic committee for women and child in Riyadh, Saudi Arabia.

Website Address: <http://www.wccpenang.org>.

Email: iicfwac@women.aol.com,

2. All-Women's Action Society of Malaysia (AWAM), E-mail: awam@po.jaring.my,

Tel: 03-7877 4221 (o) 7877 0224 (counseling) Fax: 03-7874 3312

3. Convenience Sampling

4. Composit Reliabitly

پایایی مرکب

(میانگین توافق بین داوران) N

$$I + \{(N-1)\}$$

همچنین، به منظور سنجش عملکرد این سازمان‌ها از پرسشنامه^(۵) استاندارد آنا ساریز^۱ استفاده شد که ۴۲ عضو سازمان جنبش زنان در ترکیه، ۲۹ عضو در مصر، ۱۶ عضو در عربستان سعودی و ۵۴ عضو در مالزی آن را تکمیل و ارسال کردند. پایایی این پرسشنامه در این تحقیق ۰/۷۱ و اعتبار آن از نوع اعتبار محتوا^۲ است. به منظور تحلیل داده‌ها در بخش آمار توصیفی از درصد وزنی و در بخش آمار تحلیلی از آزمون رگرسیون استفاده شد.

یافته‌های تحقیق

• انجمن زنان حاشیه‌ای گُرد در ترکیه

این سازمان یکی از باتجربه‌ترین و فعال‌ترین سازمان‌هایی است که از سال ۱۹۸۸ تاکنون برای حمایت از حقوق زنان ترکیه مشغول به فعالیت است. انجمن زنان حاشیه‌ای در سال ۱۹۸۹ با ۱۴۶ عضو ثابت که اغلب زنان تحصیل کرده در کشورهای اروپایی بودند، کار خود را آغاز کرد و فعالیت‌هایی علیه سیاست‌های ناسیونالیستی (پان ترکیسم) حزب *JHP* که مدافع رویکردهای کمالیسم در ترکیه بود، انجام داد. انجمن زنان حاشیه‌ای همواره مدافع اصول سکولاریسم بود؛ اما وجود اعضای با گرایش چپ رقابت‌هایی میان گروه‌های مختلف زنان را در این سازمان ایجاد کردند. پس از روی کار آمدن حزب اسلام‌گرای عدالت و توسعه (*AKP*) در سال ۲۰۰۲ به دلیل اعمال سیاست‌هایی مطابق با شریعت اسلام

1. Anne Saris

2. Content Validity

و توافقهایی که میان آن‌ها با کردها در خصوص حذف تبعیض‌های قومیتی در حوزه رواج زبان کردی در مدارس، برخورداری از رسانه محلی و ... همکاری‌هایی میان دولت با حزب (PKK) صورت گرفت؛ اما اعتراض برخی زنان سکولار و کرد علیه دولت همچنان وجود داشت.

در مجموع، نتایج حاصل از تحلیل متن ۲۳ سخنرانی و ۱۷ بیانیه رسمی به زبان انگلیسی توسط انجمن زنان حاشیه‌ای استانبول از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲ مهم‌ترین موضوع‌ها را به شرح زیر نشان می‌دهد:

جدول ۲: موضوع بیانیه‌ها و سخنرانی‌های انجمن زنان حاشیه‌ای

موضوع بیانیه‌ها	فراوانی	درصد	موضوع سخنرانی‌ها	فراوانی	درصد
قانون منع حجاب	۸	۳۹	قانون منع حجاب	۸	۲۵
سقط جنین	۴	۱۲	سقط جنین	۷	۲۱
خشونت خانگی	۲	۹	خشونت خانگی	۲	۱۱
حقوق مربوط به طلاق و ازدواج	۳	۱۱	حقوق مربوط به طلاق و ازدواج	۶	۱۶
اقلیت‌های قومی	۴	۱۲	اشتغال زنان	۵	۱۵
اشتغال زنان	۱	۷	اقلیت‌های قومی	۳	۱۲

این ارقام نشان می‌دهند مهم‌ترین موضوع‌های مورد توجه این سازمان در بیانیه‌ها و

سخنرانی‌ها، به ترتیب اهمیت در قالب چهار موضوع مورد بحث قرار می‌گیرند:

۱. موضوع قانون منع حجاب؛

۲. مقوله مادری و همسری (سقط جنین، خشونت خانگی، حضانت فرزند و شرایط طلاق و ...)

۳. موضوع اشتغال زنان؛

۴. موضوع اقلیت‌های قومی.

• انجمن زنان و جامعه عرب

به‌طور کلی، سازمان‌های فمینیستی غیردولتی در مصر دو دسته‌اند: سازمان‌هایی که اجازه فعالیت آشکار دارند و سازمان‌هایی که به‌شیوه پنهان و زیرزمینی اقداماتی برای آزادی زنان انجام می‌دهند. انجمن زنان و جامعه عرب از سال ۱۹۹۸ در قاهره فعالیت رسمی خود را با مجوز آغاز کرد. در ابتدا دولت نظارت‌های محدودکننده زیادی بر فعالیت‌های این سازمان داشت و عضویت در سازمان را برای برخی از فعالان حقوق زنان که سابقه کیفری داشتند، ممنوع اعلام کرد. از سال ۲۰۰۲ که این سازمان به‌شکل رسمی وابستگی سیاسی خود را به جنبش اخوان‌المسلمین اعلام کرد، از نظارت‌های متمرکز دولت رها شد. دیری نپایید که اعضای سازمان که تا پیش از این به ۱۰۰ نفر نمی‌رسیدند، در سال ۲۰۱۱ به ۴۰۴ نفر افزایش یافتند.

در مجموع، با توجه به تحلیل متن ۱۳ بیانیه و ۸ سخنرانی رسمی انجمن زنان و جامعه عرب در مصر از ابتدای سال ۲۰۱۰ تا آغاز سال ۲۰۱۲ نتایج زیر به‌دست آمد:

جدول ۳: موضوع بیانیه‌ها و سخنرانی‌های انجمن زنان و جامعه عرب

موضوع بیانیه‌ها	فراوانی	درصد	موضوع سخنرانی‌ها	فراوانی	درصد
دموکراسی بومی و سیاست اسلامی	۵	۲۳	سطح پوشش اسلامی	۵	۲۲
دادگاه‌های محلی و مذهبی	۶	۳۶	دادگاه‌های محلی و مذهبی	۳	۱۲
سطح پوشش اسلامی	۴	۱۵	دموکراسی بومی و سیاست اسلامی	۶	۳۹
آموزش زنان	۲	۹	آموزش زنان	۴	۱۶
اشتغال زنان	۱	۶	اشتغال زنان	۲	۷
امدادرسانی به زنان نیازمند	۳	۱۱	امدادرسانی به زنان نیازمند	۱	۴

ارقام مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد مهم‌ترین موضوع‌های مورد توجه این سازمان در بیانیه‌ها و سخنرانی‌ها به ترتیب در بخش‌های زیر قرار می‌گیرند:

۱. سیاست و جنسیت (موضوع دموکراسی بومی و سیاست‌های اسلامی در خصوص زنان)؛

۲. هویت جنسیتی (موضوع پوشش اسلامی و دادگاه‌های اسلامی ویژه زنان)؛

۳. توسعه جنسیتی (موضوع آموزش و اشتغال زنان)؛

۴. رفاه و جنسیت (خیریه و امدادسانی به زنان).

• کمیته اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان

این سازمان از آوریل سال ۲۰۰۵ با حمایت‌های سازمان دیدبان حقوق بشر، سازمان رفع هر گونه تبعیض علیه زنان و جامعه زنان تحصیل‌کرده سعودی در ریاض تأسیس شد. این اولین سازمان غیردولتی است که به شکل رسمی به مسائل زنان در عربستان سعودی رسیدگی می‌کند. با توجه به اطلاعاتی که منال مسعود شریف^۱ دبیر این سازمان در اختیار ما گذاشت، در آغاز تأسیس، فعالیت کمیته در امور زنان به خاطر مخالفت‌های شورای مفتی‌ها به مدت هشت ماه تعطیل شد. در این دوره اعضای این سازمان در داخل عربستان به ۱۲ نفر و در خارج از آن به ۴۵ نفر می‌رسیدند.

در مجموع، نتایج حاصل از تحلیل متن سه سخنرانی و پانزده بیانیه رسمی کمیته

اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲ به شرح زیر است:

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی/ ۱۶۱

جدول ۴: تحلیل متن بیانیه‌ها و سخنرانی‌های کمیته اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان

موضوع بیانیه‌ها	فراوانی	درصد	موضوع سخنرانی‌ها	فراوانی	درصد
حق تردد برای زنان	۹	۳۰	تقاضای حق تردد برای زنان	۵	۳۲
محدودیت حق سرپرستی	۷	۲۵	محدودیت حق سرپرستی	۱	۱۱
صدور کارت شناسایی و گواهینامه	۳	۱۴	صدور کارت شناسایی و گواهی‌نامه	۲	۱۴
آموزش دختران و اشتغال زنان	۲	۹	آموزش دختران و اشتغال زنان	۳	۱۶
آزادی بیان و حقوق زندانیان سیاسی	۵	۲۲	آزادی بیان و حقوق زندانیان سیاسی	۴	۲۷

ارقام مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد مهم‌ترین موضوع‌های مورد توجه این سازمان، به ترتیب اولویت شامل بخش‌های زیر می‌شود:

۱) حقوق اولیه مدنی (موضوع حق تردد، موضوع حق سرپرستی، صدور کارت شناسایی و گواهینامه)؛

۲) توسعه جنسیتی (موضوع آموزش و اشتغال زنان)؛

۳) حقوق سیاسی (موضوع آزادی بیان و حقوق زنان زندانی سیاسی).

• **انجمن اقدام زنانه مالزی**

در سال ۱۹۹۸ «انجمن اقدام زنانه مالزی» ائتلافی از سازمان‌های زنان چینی، مالایایی و مسلمان در مالزی را تشکیل داد و موضوع خشونت خانگی زنان را به عنوان یک مسأله فراگیر اجتماعی در مالزی اعلام کرد. به دنبال تشکیل این ائتلاف هماهنگ برای تضعیف باورها، کنش‌ها و قدرت نظام مردسالار در مالزی، این سازمان در پی تصویب قوانین حقوقی و شرعی برای پایان دادن به این سوءرفتارها در عرصه خانواده برآمد. پس از این همکاری‌های چندجانبه ابعاد وسیع‌تری به خود گرفت و مطالبات زنان به عرصه عمومی و

حقوق شهروندی گسترش پیدا کرد. حلقه ائتلافی این سازمان تکثرگرا شامل سه انجمن زنانه، شامل انجمن خواهران مسلمان^۱، انجمن زنان مالایی برای تغییر^۲ و انجمن همکاری توسعه زنان چینی^۳ است که از برابری جنسیتی و حقوق اجتماعی زنان در مالزی حمایت می‌کنند (Tavernize, 2009: 87).

در مجموع، نتایج حاصل از تحلیل متن ۳۱ سخنرانی و ۸ بیانیه رسمی به زبان انگلیسی در انجمن اقدام زنانه مالزی از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲ به شرح زیر است:

جدول ۵: تحلیل متن بیانیه‌ها و سخنرانی‌های گروه انجمن اقدام زنانه مالزی

موضوع بیانیه‌ها	فراوانی	درصد	موضوع سخنرانی‌ها	فراوانی	درصد
مبارزه علیه خشونت خانگی	۵	۳۸	همبستگی و ائتلاف سازمان‌های زنان	۱۳	۳۵
همبستگی و ائتلاف سازمان‌های زنان	۴	۲۶	مبارزه علیه خشونت خانگی	۱۱	۳۱
خوداشتغالی زنان در واحدهای کوچک	۳	۲۱	مشارکت سیاسی زنان	۸	۲۲
مشارکت سیاسی زنان	۲	۱۵	خوداشتغالی زنان در واحدهای کوچک	۴	۱۲

ارقام مندرج در جدول ۵ نشان می‌دهد که مهم‌ترین موضوع‌های مورد توجه در

1. Sisters In Islam, E-mail: sistersinislam@pd.jaring.my,

Tel: 03-7960 6121 Fax: 03-7960 4737

2. Malian Women's Agenda for Change, E-mail: wagenda@tm.net.my,

Tel: 03-8734 8315

3. Chinese Women Development collective, E-mail: cwdc@streamyx.com,

Tel: 03-7784 4977 or 03-7784 6979 Fax: 03-7784 4978

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی / ۱۶۳

بیانیه‌ها و سخنرانی‌های این سازمان به ترتیب اهمیت عبارتند از:

۱. ضرورت همبستگی و ائتلاف سازمان‌های زنان؛
۲. مبارزه علیه خشونت خانگی؛
۳. کاهش شکاف جنسیتی (مشارکت سیاسی زنان، خوداشتغالی زنان در واحدهای کوچک)؛
۴. وضع قوانین به نفع زنان.

یافته‌های مرتبط با فرضیات تحقیق

در این قسمت به بررسی فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر ساختار سیاسی بر تنوع عملکرد سازمان‌های زنان پرداخته می‌شود.

جدول ۶: عملکرد سازمان زنان بر حسب ساختار سیاسی

گونه	کشور	ترکیه	مصر	عربستان	مالزی
		درصد وزنی	درصد وزنی	درصد وزنی	درصد وزنی
روش مبارزه	مذاکره	۳۱۵	۱۸۵	۲۱۲/۲	۳۲۴/۶
	اعتصاب	۲۳۳/۵	۲۳۵	۳۱۲/۲	۱۷۷/۶
	خشونت	۱۵۰/۵	۲۴۵/۳	۳۱۸/۷	۱۲۲/۲
سطح فعالیت	محلی	۱۶۷/۵	۱۸۵/۱	۲۱۸/۹	۳۵۶/۶
	منطقه‌ای	۳۶۲/۵	۲۶۶/۴	۱۷۴/۸	۱۳۹/۳
	ملی	۲۱۲/۵	۳۴۰/۹	۳۲۴/۸	۱۸۹/۶
	بین‌المللی	۳۱۲/۵	۱۷۴/۱	۳۳۰/۸	۳۹۱/۶
شکل عضویت	رسمی - دائمی	۳۷۵	۳۴۰/۴	۳۹۹/۹	۸۸
	غیررسمی - موقتی	۱۱۲/۵	۲۱۹/۵	۱۶۱/۸	۳۴۱/۴
نوع مدیریت	متمرکز	۱۱۴	۳۱۴/۵	۴۴۳/۸	۱۴۶/۶

۱۴۲/۹	۱۶۱/۸	۱۵۹/۱	۳۲۲/۵	نیمه متمرکز	
۴۰۸	۱۳۳/۲	۱۶۶/۲	۱۷۵	گروهی	
۲۰۴	۳۱۲/۶	۲۱۱/۱	۲۷۵	ارتباط از راه دور	نوع ارتباط
۳۲۷/۷	۲۳۷	۳۹۲/۲	۳۶۵	ارتباط رو در رو	
۲۱۲/۴	۳۷۴/۷	۴۲۲/۳	۳۰۲/۵	سلسله‌مراتبی	روابط سازمانی
۳۹۸/۵	۲۵۵/۸	۱۴۰/۷	۲۶۰/۵	باز و مشارکتی	
۱۱۹/۱	۴۱۲/۱	۳۵۸/۹	۱۸۰	محرومیت اجتماعی	رابطه دولت
۱۱۹/۱	۳۸۰/۴	۳۸۳/۳	۱۶۸/۷	دستگیری اعضا	
۱۱۹/۱	۳۸۷/۳	۳۹۹/۶	۱۱۵	تبعید و کشتار	
۳۸۳/۲	۳۰۶/۴	۴۰۰/۱	۴۲۷/۵	انتخابات	گزینش رهبر
۱۶۳/۸	۲۴۳/۴	۱۸۳/۹	۱۶۵	انتصاب	
۱۳۰/۳	۱۳۱/۲	۱۵۵/۴	۱۴۷/۵	موروثی	
۲۴۳/۵	۱۶۸/۸	۳۹۶/۳	۱۵۵	کشورهای عضو <i>OIC</i>	تأمین اعتبار
۲۵۸/۷	۳۹۳/۵	۳۸۱/۱	۲۹۷/۵	اعضای سازمان	
۳۶۱/۱	۴۰۰/۴	۲۰۷/۴	۴۱۵	سازمان بین‌المللی	
۱۶۸/۸	۲۸۹/۹	۱۲۹/۶	۳۲۰	سازمان‌های غربی	

ارقام موجود در جدول ۶ در راستای تأیید فرضیه تحقیق نشان می‌دهد که عملکرد سازمان زنان تابعی از ساختار سیاسی آنها به‌شمار می‌رود؛ زیرا در کشور مصر سازمان جنبش از نوع سنتی مبتنی بر روابط سلسله‌مراتبی و مدیریت متمرکز است که به‌دلیل محرومیت‌های سیاسی به‌شکل عمل‌گرایانه وارد مبارزه با نهادهای مردسالار در حوزه سیاست شده است. از این رو، طبق آمار و ارقام مندرج در جدول بالاترین سطح تنش را با دولت دارند.

در مقابل سازمان زنان در ترکیه از نوع نیمه سنتی - روابط سلسله‌مراتبی و مدیریت نیمه‌متمرکز است. با توجه به تأکید دولت به سیاست‌های اسلامی گرایش جنبش به سمت

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی / ۱۶۵

سکولاریسم به‌عنوان ایدئولوژی رهایی‌بخش مطرح است. نظر به همگرایی میان جنبش ترکیه با سازمان‌های غربی که مروج ایدئولوژی سکولار هستند، در بحث تأمین اعتبار جنبش زنان در ترکیه مهم‌ترین منبع مالی سازمان‌های غربی به‌دست آمده است. به‌دلیل ساختار دموکرات سیاسی برعکس جنبش مصر در این سازمان روش مبارزه بر پایه مذاکره و گفتگوست. این موضوع حاکی از روابط دوستانه میان دولت و سازمان است. در سمت دیگر سازمان زنان در عربستان قرار دارد که از روش‌های خشونت‌آمیز استفاده می‌کند و سطح بالایی از تنش با دولت را دارد و از این رو، برای دیده‌شدن و رهایی از انکار به سازمان‌ها و نهادهای فرادولتی متوسل می‌شوند. جنبش زنان در این کشور به‌لحاظ عملکرد سازمانی از نوع سنتی - روابط سلسله‌مراتبی و مدیریت متمرکز - است؛ اما به دلیل انجام بخشی از فعالیت سازمان در خارج از کشور ارتباط از راه دور در این سازمان بالاتر است. همان‌طور که آمار و ارقام نشان می‌دهند، به‌لحاظ عملکرد سازمانی مشابهت‌های زیادی میان جنبش زنان در مصر و عربستان وجود دارد؛ اما روش مبارزه، سطح فعالیت، نوع ارتباط و منبع تأمین اعتبار دو جنبش به‌دلیل تفاوت ساختاری متفاوت است.

سازمان زنان در مالزی تحت سلطه نهادهای مردسالار نیست و برای پیروزی در رقابت‌های سازمانی نیازمند جذب حداکثر بسیج است. به همین دلیل، تمایل جنبش به سمت توافق و تفاهم با همه گروه‌های حاشیه‌ای و جلب رضایت آن‌ها برای گسترده کردن حلقه‌های ائتلاف است. اهمیت دادن به گروه‌هایی نظیر همجنس‌گرایان نیز به همین منظور انجام شده است. بنابراین، در نگاهی کلی به وضعیت سازمان جنبش زنان مالزی می‌توان نتیجه گرفت روش مبارزه جنبش زنان در این کشور کاملاً صلح‌آمیز و مبتنی بر گفتگو با نهادهای سیاسی، قومیتی و مذهبی است. عملکرد سازمان جنبش در مالزی با توجه به اطلاعات موجود در جدول از نوع غیرسنتی - روابط باز و مشارکتی و مدیریت گروهی است و در بحث تأمین اعتبار مالی، سازمان جنبش از منابع مختلفی تأمین اعتبار می‌شود که

برخلاف دیگر جنبش‌ها واریانس زیادی میان آن‌ها وجود ندارد. برای سنجش شدت تأثیر ساختارهای سیاسی بر عملکرد سازمان‌های زنان از تحلیل رگرسیون خطی استفاده شده است. ارقام مندرج در جدول ۷ نشان می‌دهد ۴۳ درصد از تغییراتی که در تنوع عملکرد سازمان زنان رخ می‌دهد، تابع ساختار سیاسی کشورهای مورد بررسی است.

جدول ۷: آزمون معناداری رگرسیون برای پیش‌بینی متغیر

موضوع و عملکرد سازمان زنان

مدل	R مقدار	R^2	تعدیل شده R^2	F	B	سطح معنی‌داری
۱	۰/۴۶	۰/۴۳	۰/۴۳	۵۴/۳۵	۳۴/۱۶	۰/۰۰۰

نتیجه‌گیری

با توجه به یافته‌های این تحقیق می‌توان نتیجه گرفت، ساختار سیاسی متغیر تعیین‌کننده‌ای برای تبیین تنوع عملکرد سازمان‌های زنان در کشورهای مورد بررسی است. نتایج حاصل از رگرسیون سهم تبیین‌گری ساختار سیاسی در تنوع عملکرد سازمان زنان را ۴۳ درصد تعیین کرده که نشان‌دهنده اهمیت این متغیر در تبیین مطالبات زنان در کشورهای مختلف اسلامی است. با توجه به نتایج طبقه‌بندی وضعیت سیاسی کشورهای مختلف جهان توسط خانه آزادی^۱ می‌توان از نتایج به‌دست آمده در این تحقیق مبنی بر تشابه مطالبات سازمان‌های غیردولتی زنان در ترکیه/ مالزی و مصر/ عربستان اطمینان حاصل کرد.

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی/ ۱۶۷

نوع رژیم سیاسی	میانگین ساختار سیاسی	نمره آزادی		ساختار سیاسی کشور
		مدنی	سیاسی	
نسبتاً دموکرات	۳	۳	۳	ترکیه
اقتدارگرا	۵/۵	۵	۶	مصر
اقتدارگرا	۶/۵	۶	۷	عربستان
نسبتاً دموکرات	۴	۴	۴	مالزی

(Freedom House, 2012)

با توجه به تحلیل بیانیه‌ها و مطالبات زنان در سازمان‌های انجمن زنان حاشیه‌ای در ترکیه و اقدام زنانه مالزی (رک: جدول‌های ۲ و ۳) می‌توان نتیجه گرفت که نگرانی زنان در هر دو سازمان ماهیت هویتی- اجتماعی دارد؛ و در این میان، موضوع‌هایی نظیر: حجاب، مادری و همسری و مشارکت زنان اهمیت بیشتری دارند؛ حال آنکه در انجمن زنان و جامعه عرب در مصر و کمیته اسلامی بین‌المللی برای زنان و کودکان در عربستان سعودی ماهیت مبارزات و مطالبات سازمانی جنبه سیاسی- مدنی دارد؛ به طوری که موضوع بیانیه‌ها و سخنرانی فعالان حقوق زنان در این دو کشور بر پایه نارضایتی از تضييع حقوق زنان به‌عنوان یک شهروند است (رک: جدول‌های ۴ و ۵).

عملکرد سازمان زنان در ترکیه و مالزی با بحران شدید در نظام اخلاق به‌رسمیت‌شناسی مواجه نشده‌اند، به همین دلیل، گرایش اعضا به سمت مدارا و مذاکره با هیأت حاکم است و هیچ نوع هدف براندازی و برخورد شدید با ساختار سیاسی از سوی سازمان‌های زنان شکل نگرفته است؛ ولی وجوه متفاوتی میان این دو کشور وجود دارد که عملکرد سازمان زنان مالزی را تابع بسیج منابع می‌کند و آن را به‌سمت تکثرگرایی می‌کشد؛ اما در ترکیه توجه سازمان‌های زنان به ایدئولوژی لیبرالیسم است.

درخصوص عملکرد سازمان زنان در مصر و عربستان می‌توان از بحران در نظام اخلاق به رسمیت‌شناسی سخن گفت. نادیده انگاشته شدن آزادی‌های سیاسی و مطالبات مدنی، زنان را در مقابل نظام حاکم قرار داده است. سازمان زنان در مصر (۲۴۵،۳) و عربستان (۳۱۸،۷) تمایل به برخورد خشونت‌آمیز و اعتصاب دارند. شدت تمایل به استفاده از خشونت در میزان انکار و اختلال در شناسایی حقوق و هویت زنان ریشه دارد. بیشترین خصومت میان اعضای سازمان علیه دولت است؛ زیرا فعالان حقوق زنان عامل ایجادکننده بحران در نظم به رسمیت‌شناسی را ایدئولوژی سیاسی حاکم می‌دانند. براین اساس، رابطه مبتنی بر زندان، تبعید و کشتار مخالفان در کشوری با ساختار سیاسی عربستان و سپس مصر به شکل معناداری بیشتر از کشور مالزی و ترکیه است.

وجود تمرکز شدید نظام مردسالار در ساختار سیاسی - مذهبی عربستان و ادغام سیاست خاندان آل سعود با تفاسیر مردسالارانه مفتی‌های وهابی موجب شده است که در اعتراض به قانون منع رانندگی زنان، ساختارهای مذهبی مردسالار و سیاست‌های خاندان آل سعود مورد نقد قرار گیرد؛ زیرا از یک سو اتخاذ سیاست‌های ارتجاعی در قبال زنان و عدم رسیدگی به شکایات آن‌ها در یک دادگاه صاحب صلاحیت وظیفه دولت است و از سوی دیگر، نقض توافقنامه‌های بین‌المللی در قبال زنان توسط دولت انجام می‌گیرد. نتایج این تحقیق نشان داد ۷۵ درصد از پاسخگویان گرایش به سمت مبارزه سیاسی داشتند و ۶۲/۵ درصد هدف سازمان را مبارزه علیه نظم سیاسی مطرح کردند.

در مجموع، با توجه به یافته‌های تحقیق و طبق تئوری هونت می‌توان نتیجه گرفت سهم نظام سیاسی در تعیین سرنوشت مبارزات سازمان‌های زنان چشمگیر است. هرچه میزان میزان رواداری و به رسمیت‌شناسی مطالبات زنان توسط نظام حاکم بیشتر شود، عملکرد سازمان مقاومت کمتر به سمت براندازی ساختار سیاسی پیش می‌رود و ایدئولوژی رهایی بخشی سازمان بیشتر برگرفته از میراث ملی و مذهبی خواهد بود. بیشترین گرایش

گونه‌شناسی عملکرد سازمان‌های غیردولتی زنان در برخی کشورهای اسلامی / ۱۶۹

به ایدئولوژی‌های لیبرال و سکولار در کشورهایی صورت گرفته که شدت سرکوب نظام سیاسی علیه زنان شدیدتر است.

پی‌نوشت‌ها

۱- طبق گزارشی که از سوی مرکز خبری بی‌بی‌سی منتشر شده است، از سال ۲۰۰۷ تا کنون تعداد سازمان‌های غیردولتی مدافع حقوق زنان در افغانستان ۲/۵ برابر شده است (BBC News, 2007).

۲- منظور از جنبش فمینیسم در این تحقیق هرگونه تلاش جمعی و آگاهانه برای مطالبه حقوق برابر جنسیتی و هویت مستقل برای به رسمیت شناخته شدن، صرف نظر از مبانی هستی‌شناسی آن در غرب است.

۳- شایان ذکر است معیار قرار دادن هر یک از این کشورها در گروه‌های مشخص شده بر اساس اطلاعات موجود در گزارش توسعه انسانی سازمان UNDP و خانه آزادی تهیه شده است که کشورهای مورد بررسی را به لحاظ ساختار سیاسی و وضعیت زنان طبقه‌بندی کرده‌اند. بدیهی است محقق در این زمینه به هیچ وجه اعمال نظر شخصی نداشته است.

۴- آنچه در خصوص وضعیت مصر گزارش می‌شود، به پیش از تحولات سیاسی این کشور اشاره دارد که به برکنار شدن مبارک منجر شد.

۵- این پرسشنامه توسط خانم فاطمه سیدات برای اندازه‌گیری برابری جنسیتی در سال ۲۰۰۶ در چهار بخش سیاسی، حقوقی، آموزشی- فرهنگی و اجتماعی تدوین و اعتبار آن ۰/۹۵ گزارش شد.

منابع

- احمدی خراسانی، نوشین. (۱۳۸۰). *فمینیسم اسلامی در نگاهی به روزنامه زن و مجله زنان*. مجموعه زنان زیر سایه پدرخوانده‌ها. تهران: نشر توسعه.
- اسپوزیتو، جان. (۱۳۸۷). *زنان در جوامع اسلامی مدرن*، ترجمه و تلخیص رزا افتخاری. تهران: *مجله زنان*، سال هفتم. ش ۵۴.
- حاضری، علی‌محمد و محمدی، نعیمه. (۱۳۹۱). تحلیل جامعه‌شناختی تنوع جنبش زنان در کشورهای اسلامی منطقه خاورمیانه، *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، دوره ششم، ش ۲. رضایی سیاوشانی، صدیقه. (۱۳۷۷). *سیمای زن در جهان- ترکیه*، تهران: برگ زیتون.
- سعداوی، نوال، رئوف عزت، هبه و عباس محمدی. (۱۳۸۲). *نیمه دیگر: نابرابری حقوقی زنان در بوته نقد*، ترجمه: مهدی سرحدی، تهران: نشر ناقد.
- شادلو، شیده. (۱۳۷۷). *سیمای زن در جهان- مصر*، تهران: نشر برگ زیتون.
- عباسی، مسلم و آریایی‌نیا، مسعود. (۱۳۸۸). *دیرینه‌شناسی علوم انسانی در گفتار پسااستعماری*، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره دوم، ش ۶.
- قانع‌راد، محمدامین و محمدی، نعیمه. (۱۳۸۸). *جنبش‌های پسا فمینیستی و مسأله کلیت انسان*، *مجله پژوهش زنان*.
- الکردستانی، مثنی‌امین. (۱۳۸۸). *فمینیسم: جنبش آزادی‌بخش زنان*. مترجم: عبدالظاهر سلطانی، تهران: نشر حافظ ابرو.
- مک‌لافین، جانیس. (۱۳۸۹). *زنان و نظریه اجتماعی و سیاسی: مناظرات و گفتگوهای جاری*، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: نشر شیرازه.
- فریادها، خبرگزاری طنین یاس. (۱۳۹۴). گزارش دیده‌بان سازمان ملل از نقض حقوق بشر در عربستان، شماره مطلب: ۱۳۹۴۱۲۱۷۳۲۸۷۳.

- Acar, Farideh. (1991). *Women in The ideology of Islamic revivalism in Turkey: Three Islamic women' s journals*, Annual review of sociology, No28.
- Al-Khader, Abdelaziz. (2011). *Saudi Arabia: the story of a state and society, a reading of the experience of the last third of a decade of intellectual, political and developmental transformations*. 3th edition, Arab network for research and publication.
- Badran, Margot. (2009). *Feminism in Islam: Secular and Religious Convergence*, One World Publishing, Oxford.
- Bare, Denise. L. (1999). "The political interests of women: movement political reform and women s organizations", *Women in politics*, Edited by Lois Duke Whitaker, Vol 4, No 1.
- Cecilia Ng. (2009), *The Women's Movement in Malaysia: Towards Building Dialogue and Peace Building*. Published by Routledge.
- El-Safty, M. (2004). "Women in Egypt: Islamic rights versus cultural practice". *Sex Roles* 51.
- Finley.J.Nancy. (1999). "Political activism and feminist spirituality", *Gender and Religion Journal*, Edit by William.H. Swatos, Vol 21, No 7.
- Fraser. Nancy. (2004). *Mapping the Feminist Imagination: from Redistribution to Recognition to Representation*, London, combridge university.
- Gurpinar, Aysu Gelec, (2006). *Women in the Twentieth Century: Modernity, Feminism, and Islam in Turkey*, master of arts sociology, The university of Texas.
- Honneth, Axel. (2004). "Integrity and disrespect: principle of conception of morality based on the theory of recognition", *Political theory*, Vol. 20, No. 2.
- _____ .(2004). "Recognition and justice: outline of plural theory of justice", *Acta sociologica*, Vol.47, No.4.
- _____ .(1996). *Struggle for recognition: the moral grammer of social conflicts*, Translated by jeol Anderson, MIT press, Cambridge Massachusetts.
- _____ .(2004). *Recognition, redistribution, and justice*, *Acta sociologica*. Vol.47, No.4.
- _____ .(1992). "Integrity and disrespect: principles of a conception of Morality based on theory of recognition", *Political theory*, Vol. 20, No.2.

- _____ .(2001). "Recognition or redistribution? Changing respective on the moral order society", *Theory, Culture and Society*, 8 (2-3), Pp 43-55.
- Gurpinar, Aysu Gelec. (2006). *Women in the twentieth century: modernity, feminism, and Islam in Turkey*, Master of Arts sociology, the university of Texas.
- Kandiyoti, Nasia. (1991). *Introduction the women, Islam and the state*, Philadelphia, Temple university press.
- Karam. M. Azza. (1998). *Women, Islaim and the state: Contemporey Feminism in Egypt, United States of America and Martin' s Press (INT)*.
- Khadr, Zeinab. (2011). "Differences in Levels of social integration among older women and men in Egypt and Saudi Arabia", *Middle East journal*, No 26.
- Marphy, M. (2010). *On recognition and respect: Honneth inter subjectivity and education*, *Educational futures journal*, Vol.2 (2), Pp 76-98.
- McCarthy, T. (2005). *Nancy Fraser and Axel Honneth: Recognition or Redistribution? A Political-Philosophical Exchange*, the University of Chicago presses.
- Moaddel, Mansoor. (1996). *the social bases and discursive context of the rise of islamic fundamentalism: The cases of Iran and Syria*, *Journal of sociological inquiry*, Vol.66, No.3.
- Moaddel, Mansoor. (2002). "Jordanian exceptionalism: an analysis of state – religion relationship in Egypt, Iran, Jordan, and Syria". *Middel East Journal*. No. 5, Vol. 12.
- . Moaddel, Mansoor. (2002). *Study of Islamic culture and politics: an overview and assessment*, *Annual Review of Sociology*, No28.
- Moaddel, Mansoor.(2010). *Religious regimes and prospects for liberal politics: futures of Iran, Iraq and Saudi Arabia*, *Futures Journal*, Vol.2, No.1.
- Moghadam, Valentine. (1989). "Revolution, the state, Islam and women: gender politics in Iran and Afghanistan", *Social text*. No 22.
- Www. UNDP.org. *HDI (Human Development Index) 2010*.
- Tavernize, Sabrina.(2009) "In Quest for Equal Rights, Muslim Women's Meeting Turns to. Islam's Tenets." *New York Times*. Ufen, Andreas.